

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

**Керевич О. В.,
к.ю.н., доцент**

Національна академія внутрішніх справ

**Климчук М.П.,
к.ю.н., доцент**

Національна академія внутрішніх справ

У статті розглядаються проблеми правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій у чинному законодавстві України. Здійснено науковий пошук у вирішенні проблемних питань вказаного інституту. З'ясовуються особливості участі слідчого, слідчого судді й прокурора у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, кримінальне провадження, слідчий, прокурор, слідчий суддя.

Kerevich O.V., Klimchuk M.P. / ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ УРЕГУЛИРОВАНИЕ ИНСТИТУТА НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ (РОЗЫСКНЫХ) ДЕЙСТВИЙ / Национальная академия внутренних дел, Украина

В статье рассматриваются проблемы правового регулирования негласных следственных (розыскных) действий в действующем законодательстве Украины. Осуществлен научный поиск в решении проблемных вопросов указанного института. Определены особенности участия следователя, следственного судьи и прокурора в проведении негласных следственных (розыскных) действий в уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, уголовное судопроизводство, следователь, прокурор, следственный судья.

Kerevich O.V., Klimchuk M.P. / LEGISLATIVE SOLUTION INSTITUTE UNDERCOVER INVESTIGATION ACTION / National academy of internal affairs, Ukraine

The article discusses the problem of legal regulation of covert investigative (detective) actions in the current legislation of Ukraine. Done scientific research in addressing issues specified institution. Analyzed features the participation of the investigator, the prosecutor and the investigating judge to conduct covert investigative (detective) action in criminal proceedings.

Study author of covert investigative system (search) actions of criminal procedural law, leads to the conclusion that in general they are for identification instead of search operations, which regulates the Law of Ukraine «On operative-search activities». However, the law deals with the criminal violations that are prepared when the article 214 of the Criminal Procedure Code provides for information about the offense and covert investigative (detective) action aimed at the identification and verification of the information necessary for the investigation has committed a crime.

Key words: covert investigative (detective) action, criminal proceedings, investigator, prosecutor, investigating judge.

Прийнятий у 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) кардинально змінив кримінально-процесуальну діяльність органів, на яких покладено обов'язок щодо проведення досудового розслідування злочинів, чим значно видозмінив правовідносини сторони обвинувачення. Одним із нововведень Кодексу стало введення інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Раніше порядок провадження досудового розслідування злочинів відбувався у таких організаційно-правових формах, де вказані дії мали статус оперативно-розшукових заходів та могли проводитись лише уповноваженими на те оперативними підрозділами. Створення цього інституту кримінального процесу пов'язане із можливістю отримання доказів у кримінальному провадженні у передбачений КПК України спосіб та з подальшим їх використанням у суді стороною обвинувачення чи захисту.

На відміну від проведення оперативно-розшукових заходів за старою редакцією КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», використання результатів під час проведення оперативно-розшукових заходів за оперативно-розшуковою справою було проблематичним з огляду на їх «легалізацію». Новий же КПК України розв'язав вказану проблему, створивши главу 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії».

Свою увагу порушеній нами тематичі присвятили такі вчені, як О. М. Абрамов, О. М. Бандурка, Ю. М. Грошевий, Є. О. Доля, О. В. Капліна, М. Й. Курочка, Л. М. Лобойко, Д. Й. Никифорчук, М. М. Перепелиця, М. А. Погорецький, В. Д. Швець, М. Є. Шумило, І. Р. Шинкаренко та ін. Проте, за час дії нового КПК України (понад 3 роки) усе ще залишились питання, які викликають дискусії серед науковців та практиків, та поки що не знайшли належного вирішення.

Метою статті є розгляд окремих положень чинного законодавства, що регламентують проведення негласних слідчих (розшукових) дій, підготовка аргументованих рекомендацій для вдосконалення чинного законодавства України стосовно розглядуваного питання.

Відповідно до ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Слід наголосити, що майже всі негласні слідчі (розшукові) дії під час їх проведення так чи інакше стосуються прав та свобод особи, встановлених Конституцією України, і тому проведення їх можливе за ухвалою слідчого судді, а в окремих випадках за постановою прокурора [1].

Згідно з ч. 2 ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласними слідчими діями є аудіо-, відео-контроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); аудіо-, відео-контроль місця (ст. 270 КПК України); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України); негласне

отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України). Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 270, 271, 272, 274 КПК України, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [1].

Більш докладніше проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінально-процесуальному доказуванні регламентовано Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою спільним Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1681/51 [2].

Про підвищену увагу законодавця до цього процесуального інституту й гарантій захисту конституційних прав і свобод особи також свідчить той факт, що слідчим суддею, який може надавати дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, може бути лише голова апеляційного суду чи інший визначений ним суддя цього суду, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування, що здійснює кримінальне провадження.

Слід погодитись з точкою зору Б. Шолудька, що саме детальна правова регламентація кожної із визначених законом негласних слідчих (розшукових) дій, встановлення процесуального керівництва, поєднання в системі кримінального провадження гласних і негласних методів здобуття інформації при одночасному посиленні конституційних гарантій прав і свобод особи має стати ефективним інструментом протидії злочинності [3].

Доцільність та навіть необхідність застосування можливостей негласних слідчих (розшукових) дій як процесуальної форми ОРД у кримінальному провадженні не викликає сумніву. Адже без використання негласних, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, які застосовуються у процесі підготовки та проведення негласних слідчих (розшукових) дій, вони позбавлені сенсу та фактичної можливості досягнення мети їх проведення, отримання або перевірку доказів у конкретному кримінальному провадженні. Визначена законом форма проведення негласних слідчих (розшукових) дій через заборону розголошення поза встановленим порядком факту та методів проведення спрямована на: забезпечення захисту охоронюваних законом суспільних відносин (державної таємниці, прав, свобод та законних інтересів особи тощо); створення передумов для досягнення мети проведення дії, і, як наслідок, можливості використання у кримінальному провадженні її результатів – отриманих фактичних даних. Однак об'єктивним буде окреслити низку дискусійних теоретичних положень, без вирішення яких якісне проведення негласних слідчих (розшукових) дій та отримання фактичних даних ставить під загрозу можливість їх використання [4, с. 149].

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК України, слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину.

Чинний КПК України не передбачає переліку підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Але необхідно констатувати, що законодавець дає перелік приводів для застосування підстав проведення оперативно-розшукової діяльності в ч. 2 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Тому практично негласні слідчі (розшукові) дії мають підстави, аналогічні до підстав проведення оперативно-розшукової діяльності.

Особливу увагу потрібно звернути на своєчасність проведення встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) та спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), тому що за допомогою цих негласних слідчих (розшукових) дій у перші години проведення розслідування можна вирішити завдання, які стоять перед органом досудового розслідування. Насамперед вони повинні входити до плану проведення першочергових слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я, коли наявність необхідної інформації дає можливість затримати підозрюваного «по гарячих слідах».

КПК України у ст. 250 передбачив проведення негласних слідчих (розшукових) дій у виняткових випадках до постановлення ухвали слідчого судді. Ці випадки пов'язані, по-перше, з врятуванням життя людей, та, по-друге, із запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. Інших випадків проведення негласних слідчих (розшукових) дій КПК України не передбачає. Таким чином Кодекс фактично визначив випадки проведення так званих невідкладних негласних слідчих (розшукових) дій, про яких буде йти мова.

Прийняти рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді мають право:

1. Слідчий, який проводить розслідування кримінального правопорушення, відомості про яке внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) за погодженням з прокурором.

2. Прокурор, який згідно ЄРДР проводить розслідування кримінального правопорушення.

Зазначені суб'єкти постановою приймають рішення на проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді, якщо в інший спосіб неможливо досягнути мети кримінального провадження. Підставою для прийняття рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді може бути наявність достатньої інформації, отриманої в установленому порядку, щодо:

– реальної загрози життю людей шляхом злочинного посягання;

– підготовки та замаху або вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів, санкції статей за які передбачають покарання у вигляді позбавлення волі на п'ять і більше років, з метою їх запобігання.

Кримінальним законодавством України до таких злочинів віднесені: злочини проти основ національної безпеки України; злочини проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи та статевої недоторканості; злочини проти власності; контрабанда, вчинена за попередньою змовою групою осіб, або особою, раніше судимого за такий злочин; легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, вчинення повторно або за попередньою змовою групою осіб; злочини проти громадської безпеки; злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів; злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; злочини у сфері службової діяльності.

При цьому після початку негласної слідчої (розшукової) дії прокурор зобов'язаний невідкладно, але не пізніше

однієї доби, звернутися з клопотанням до слідчого судді щодо дозволу на її проведення. Протягом шести годин з моменту його отримання слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання і прийняти ухвалу про проведення негласної слідчої (розшукової дії) [5, с. 9-10].

Відповідно змісту ч. 1 ст. 250 КПК України проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді здійснюється у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей і запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину. Як виняткові та невідкладні випадки слід розглядати настання таких обставин, за яких неможливо відвернути загрозу життю людей або ж попередити, запобігти вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину із дотриманням загального порядку організації провадження негласних слідчих (розшукових) дій [1].

Якщо така інформація отримана не в межах кримінального провадження, слідчий, прокурор у порядку, встановленому ст. 214 КПК України, вносять такі відомості до ЄРДР, після чого може розпочатися проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Відповідно до змісту ч. 3 ст. 214 КПК України до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений лише невідкладний огляд місця події. Після завершення огляду відомості про кримінальне правопорушення негайно вносяться до ЄРДР. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій у виняткових невідкладних випадках здійснюється за спрощеною процедурою, на підставі постанови слідчого, погодженої з прокурором, або постанови прокурора. Прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з клопотанням до слідчого судді. Під невідкладністю слід розуміти «терміновість», «негайність». Тобто дії прокурора повинні вкладатися в розумні часові межі, з урахуванням положень ст. 28 КПК України «Розумні строки» [1].

З огляду на те, що КПК України дозволив у невідкладних випадках проводити негласні слідчі (розшукові) дії до

постановлення ухвали слідчого судді, почали виникати деякі проблеми, одна з яких полягає у механізмі їх проведення. Зокрема, законодавець прописав порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій у вказаному випадку у статтях 268, 269 КПК України, не передбачивши законодавчого закріплення проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій, які передбачені КПК України. На наш погляд, це пояснюється, перш за все помилкою законодавця.

Натомість, КПК України передбачив проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) та спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), чим і визначив ситуації невідкладного проведення цих негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, дослідження системи негласних слідчих (розшукових) дій, визначених кримінальним процесуальним законом, спонукає до висновку, що загалом за замістом вони є ототожненням оперативно-розшукових заходів, які регламентує Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», але в Законі йде мова про кримінальні правопорушення, які готуються, а ст. 214 КПК України передбачає внесення відомостей про вчинене правопорушення до ЄРДР, при цьому негласні слідчі (розшукові) дії направлені на виявлення та перевірку інформації, необхідної для розслідування вже вчиненого злочину.

В цілому варто зазначити, що інститут негласних слідчих (розшукових) дій, звісно, не є досконалим та, безперечно, зміни і доповнення ще будуть вноситися під час правозастосовної діяльності. Внесенням необхідних корегувань до чинного законодавства певною мірою буде врегульовано порядок застосування негласних слідчих (розшукових) дій, створить умови, які сприятимуть зменшенню кількості випадків зловживань органами досудового розслідування. А це, в свою чергу, сприятиме дотриманню законності при обмеженні конституційних прав людини під час досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року. – К. : «Центр учбової літератури». – 2012. – 292 с.
2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v011490012/print1390075738476261>
3. Шолудько Б. Негласні слідчі (розшукові) дії / Б. Шолудько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://foliant.in.ua/pravovoy-kommentariy_id_16.html
4. Благута Р. І. Негласні слідчі (розшукові) дії : проблеми підготовки та проведення / Р. І. Благута // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 147–152.
5. Удалова Л. Д. Проведення негласної слідчої розшукової дії до постановлення ухвали слідчого судді / Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний // Розкриття злочинів за новим кримінальним процесуальним кодексом України. – Київ. – 2012. – С. 8–11.